

נספח - הרחבה והעמקה

בלימודנו את מגילת רות נפגשנו עם יסודות אמוניים שהאירו אור חדש על אשר התחולל מול עינינו. נספח זה יאפשר הצצה לעומקים המתגלים כאשר נכנסים לעובי הסוגיות.¹

תקנת בועז לשאול בשם ה'

המילים הראשונות שבועז מוציא מפיו בפגשו את הקוצרים בשדה הן 'ה' עמכם'. בכך ניתן ללמוד כי ביטוי זה משמש כאמירת שלום. השימוש בשמו של הקב"ה כחלק מאמירת שלום בין בני אדם מהווה דבר ייחודי המעלה תמיהה גדולה. התורה מצווה על האדם לכבד את האלוקים ולא לחלל את שמו בהזכרתו לשווא.² אם כן, מתבקש לשאול:

- מה ראה בועז לחרוג מהדרכת התורה ולהשתמש בשם ה' למטרה זו?

מדברי המשנה נוכל לרדת לשורש העניין:

"כָּל חוֹתְמֵי בְּרִכּוֹת שֶׁהָיוּ בְּמִקְדָּשׁ, הָיוּ אוֹמְרִים מִן הָעוֹלָם. מִשְׁקָלָקְלוֹ הַמִּינִין, וְאָמְרוּ, אֵין עוֹלָם אֶלָּא אֶחָד, הַתְּקִינוּ שִׁיְהוּ אוֹמְרִים, מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם. וְהַתְּקִינוּ, שִׁיְהֵא אָדָם שׁוֹאֵל אֶת שְׁלוֹם תְּכָרוּ בְּשֵׁם, שְׁנֶאֱמַר (רות ב) 'וְהִנֵּה בָּעַז בָּא מִבֵּית לְחָם, וַיֹּאמֶר לְקוֹצְרִים ה' עִמָּכֶם, וַיֹּאמְרוּ לוֹ, יְבָרְכֶךָ ה'. וַאֲמַר (שופטים ו) 'ה' עִמָּךְ גְּבוּר הַקָּהִל'.

¹ סגנון הנספח הוא כלימוד סוגיה, ולא ככתיבת חיבור.

² שמות (כ, ו): "לא תשא את-שם ה' אלוהיך, לשוא: כי לא ינקה ה', את אשר-ישא את-שמו לשוא".

וְאָמַר (מְשָׁלִי כג) 'אַל תִּבְזוּ פִי זְקֵנָה אֶמְךָ'. וְאָמַר (תְּהִלִּים קיט) 'עַתָּה
לַעֲשׂוֹת לְהַפְרֹו תוֹרַתְךָ'. רַבִּי נֶתָן אָמַר, הִפְרֹו תוֹרַתְךָ עַתָּה לַעֲשׂוֹת
לְהַפְרֹו'.

(משנה, מסכת ברכות, ט, ה)

בתקופת בית שני הצדוקים קלקלו ואמרו כי אין עולם אלא זה,³ וביקשו
לעקור את יסוד האמונה של תחיית המתים ועולם הבא.⁴ כתשובה לכך,
עזרא ובית דינו⁵ החליטו לפעול ולקבוע תקנות בשני מישורים, הדתי
והחברתי.⁶

תקנה ראשונה התמקדה בעבודת הקודש בבית המקדש. הוחלט
לשנות את נוסח הברכות המקורי שהיה בבית המקדש הראשון שהסתיים
במילים 'עד העולם', לנוסח חדש 'מן העולם ועד עולם'. בדרך זו הודגשו
שני העולמות, העולם הזה והעולם הבא.

עזרא ובית דינו סברו כי הכרזה במקום כה מרכזי שדרוכו השכינה
שורה על עם ישראל,⁷ יש בו כדי להשריש את אמונת תחיית המתים ויסוד
עולם הבא בקרב העם. באופן זה, יהיה ניתן לבנות את הקומה הלאומית
מיסוד הקודש.⁸

³ רמב"ם הלכות עבודת יום הכיפורים (א, ז): "בימי בית שני צץ המינות בישראל ויצאו הצדוקין
מהרה יאבדו שאינן מאמינין בתורה שבעל פה".

⁴ פירוש רש"י על המשנה. וכן, על פי מסכת סנהדרין (צ ע"ב): "שאלו מינין את רבן גמליאל מניין
שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים אמר להם מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים ולא קיבלו ממנו...".

⁵ פירוש רש"י על המשנה.

⁶ אף אם ניתן לומר כי מדובר בתקנה נפרדת מהמלחמה מהמינים, עדיין נסיבות קביעת התקנה
קשורות למצב הרוחני של הדור ולהשפעתם העקיפה של המינים.

⁷ שמות (כה, ח): "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכָם".

⁸ על פי הראי"ה, ישראל ותחייתו (יא): "כל המאמץ את חיי עולם הרי הוא בונה את האומה בפועל,
כי חיותם הלאומית של ישראל המשך היא מהצלחת עולמים. וזהו הגודל של תורה שבעל פה,

תקנה שנייה פנתה לתחום החברתי. נקבע רף התנהגות המצופה ביחסי הבריות המתבטא בשאילת שלום בשם ה'. מלשון המשנה נראה כי בית הדין הנחה בפועל את הציבור שיהיו שואלים את שלום חבריהם בשם ה', ולא רק נתנו הכשר לדבר.

כאשר מזכירים שם שמים בשיח החולין בין הבריות, הדבר יכול להיראות כזלזול בכבודו של מקום, שלכאורה משמש כתפאורה לכבוד האדם. בשל רגישות זו, עזרא ובית דינו היו צריכים לחשב שכר מצווה כנגד הפסדה,⁹ ולהיתלות באילני רברבי, 'זקני אומותיך',¹⁰ כדוגמת בועז ומלאך ה' אצל גדעון.

אם בסופו של דבר ראיות אלו לא יספיקו, עזרא ובית דינו יסתייעו בפסוק 'עת לעשות לה' הפרו תורתך', המאפשר בהוראת שעה לתקן ולפעול באופן חריג ומנוגד למקובל, ובלבד שדרך התורה תישמר.¹¹ על פניו, פעולת עזרא ובית דינו מעוררת את השאלות הבאות:

- הרי המינים מנסים לקעקע את אמונת עולם הבא, וכיצד קביעת נורמה חברתית בה ישאלו שאילת שלום בשם ה' תיאבק במגמתם?

שעמדה להשגיר את חיי העולמים במלא מובנם באומה ולהוציא מלבן של צדוקים, שהתלהבותם הלאומית דמתה ללהבת של תבן, שנשתלהבה ודעכה ואיננה, לומר: ברכו את ד' אלוהי ישראל מן העולם ועד העולם. ומיסוד עולם זה יבנה ויכונן גם עכשיו עמק החיים הלאומיים בישראל ויתגדל בנין הארץ".

⁹ משנה, מסכת אבות (ב, א)

¹⁰ פירוש רש"י על המשנה: "אל תבוז כי זקנה אומתך - למוד מדברי זקני אומתך לעשות מה שראית שעשו שם".

¹¹ מסכת ברכות (סג ע"א).

- כיצד ניתן לאמץ תקנה קדומה שהייתה לשעתה, אם המציאות בדורם שונה ואינה דומה? הרי בתקופת השופטים לא היו מצויים צדוקים.
- נגד מה בועז תיקן הנהגה זו, ועל מה הוא הסתמך?

תוקף אלוקי

דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.¹² לשם כך, נעזר במדרש המתמקד בסיבת שאילת השלום בתקופתו של בועז:

”רבי תנחומא בשם רבנן אמר: שלשה דברים גזרו בית דין של מטה, והסכימו עמהם בית דין של מעלה, ואלו הן: לשאול שלום בשם ומגלת אסתר ומעשרות שאילת שלום מניין שנאמר: (ירמיהו כג, כז) החושבים להשכיח את עמי שמי אימתי חשבו? בימי עתליהו. ורבנן אמרין: בימי חנניה מישאל ועזריה. ר' חנניה בשם ר' יהודה ברבי סימון: בימי מרדכי ואסתר. ועמד בועז ובית דינו והתקינו לשאול שלום בשם. שנאמר: והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקצרים ה' עמכם. וכן המלאך אמר לגדעון (שופטים ו) ה' עמך גבור החיל“.

(רות רבה ב, ה)

המדרש מציין כי תקנת בועז בשאילת שלום בשם ה' נקבעה כהחלטת בית הדין שהוא עמד בראשו.

תקנתו הינה החלטה תקדימית והתקבלה מנסיבות השעה. אין פירוט אודות המקור ממנו בועז ובית דינו שאבו את סמכותם להחליטה זו. אפשר להניח, שבין היתר הסתמכו על הדרכת הפסוק 'עת לעשות לה' המופיע במשנתנו כברירת המחדל.

¹² תלמוד ירושלמי, מסכת ראש השנה (ג, ה).

סביר להניח, כי בשל רגישות הנושא קדמו דיונים רבים לקביעת התקנה, ואף לאחר קביעתה התלווה לה ספק גדול האם נכון נהגו. בשל כך, בית דין של מעלה הסירו את החשש וקבעו כי תקנת בועז הייתה נכונה. מכאן עזרא ובית דינו הסיקו כי יש מקור שניתן ללמוד ממנו גם לדורם.

המדרש מציין כי קביעת תקנה זו נבעה מהצורך להיאבק כנגד המחשבה להשכיח את שם ה'. כמקור לכך מביא המדרש את הפסוק שנאמר על ידי ירמיהו הנביא שהיה מגדולי הנאבקים בנביאי השקר: "החושבים להשכיח את עמי שמי, בחלומותם אשר יספרו איש לרעהו, כאשר שכחו אבותם את שמי בבעל" (ירמיהו כג, כז).

אחריות גדולה הונחה על כתפי ירמיהו להנבא על חורבן ירושלים ולהוכיח את העם על חטאיו על מנת שיחזרו בתשובה. נביאי השקר בתקופתו ניצלו את הקושי של העם בשמיעת נבואות החורבן, על מנת לקדם את מעמדם הציבורי באמצעות מתן נבואות שקריות הנעזמות למשמע אוזניים.

בפסוק זה, ירמיהו עומד על יסודה של נבואת השקר שהיא השכחת שמו של הקב"ה בקרב עמו. באמצעות דברי ריק וחלומות שווא, נביאי השקר נותנים גיבוי 'אלוקי' להתנהגות הקלוקלת של העם, לעזמת נביאי האמת אשר מבקשים לרומם ולכוון את העם לדרך התורה והמצוות. אם כן, ירידה רוחנית ומוסרית מובילה בסופו של דבר לשכחת ה', כשם שעבודת הבעל גורמת לכך.

בעוד שירמיהו הטיל אחריות של השכחת ה' על נביאי השקר,¹³ חכמים מרחיבים את נבואתו ומייחסים את הפסוק לתקופות אחרות בהיסטוריית האומה. ניתן לומר, כי חכמים אינם מוציאים את הפסוק מהקשרו, ואכן מסכימים כי פועלם של נביאי השקר מביא לתוצאות חמורות של השכחת ה'. אך, בראייתם הם מבינים כי השכחת ה' יכולה להיגרם במספר דרכים כפי שאכן התבטאו במהלך ההיסטוריה. מכאן ניתן להבין, כי השאלה שעמדה במרכז מחלוקת החכמים היא - מהו היסוד המרכזי המבטא באופן מובהק את הכוונה להשכחת ה'. כל דעה מניחה כי התקופה שהיא בחרה מבטאת את השכחת ה' באופן החמור ביותר.

עתליה

תנא קמא סובר כי יסוד השכחת ה' מתבטא במיוחד בתקופת מלכותה של עתליה.¹⁴

התנ"ך מתאר כי אביה של עתליה היה אחאב מלך ישראל, ומסתבר לומר כי אמה הייתה איזבל אשת אחאב. עתליה גדלה בבית בו האקלים התבסס על שנאת התורה והאמונה, והוריה פעלו רבות להחטיא את ישראל בעבודת הבעל. רקע זה הכין את הקרקע למעשיה הרעים בהמשך חייה.

¹³ ירמיהו (כג, כה): "שמעתי את אשר-אמרו הנביאים, הניבאים בשמי שקר, לאמור: חלמתי, חלמתי. (כו) עד-מתי, היש בלב הנביאים ניבאי השקר; ונביאי, תרמית ליבם, 'החושבים להשכיח את-עמי שמי...".

¹⁴ אסתר רבה (ג, ב): עמ' נג' ע"ו מעולל ונש"ם מן ש"ל ב"ו - ארבע נשים נטלו ממשלה בעולם ואלו הן, איזבל, ועתליה מישראל, ושמיירמית (אשת נבוכדנאצר) וושתי מאומות העולם. אודות עתליה ניתן לקרוא בספר מלכים ב' (יא, א - טז).

כאמצעי להגדיל את כוחה והשפעתה של ממלכת ישראל, עתליה שודכה ליהורם בן יהושפט מלך יהודה, בעל בריתו של אחאב, ובמשך הזמן השתלבה קצת בהנהגת ממלכת יהודה. לאחר שבעלה נפטר ובנה נהרג, תפסה עתליה את השלטון ואימצה את מנהגי אמה איזבל. היא השמידה את כל זרע המלוכה כדי להבטיח את שלטונה, והחדירה לירושלים את פולחן הבעל הצורי שרווח בבית אביה ובנתה בירושלים בית בעל.

עד כה, בניגוד לממלכת ישראל שפעלה להחדיר את פולחן האלילים ולהרחיק את העם מירושלים, ממלכת יהודה דבקה בה' והנהיגה את העם לדרך התורה והמצוות. כעת, עתליה מיישמת בהנהגתה כמלכת יהודה את אשר למדה והכירה בבית הוריה במלכות ישראל, ובפעם הראשונה עבודת הבעל ממוסדת כחלק ממדיניות מלכות יהודה.

משמעותה של תוצאה זו חמורה ביותר. התברר כי מלכות יהודה שקבעה את ירושלים כבירתה ואת בית המקדש כמרכז הרוחני לאומה - סרה מדרכה. כאשר המלכות שהיתה נאמנה לדרך ה' מתדרדרת אף היא להחטאת העם זהו אם כן השכחת ה'.

לאור זאת, מובן מדוע תנא קמא הצביע על תקופת עתליה כמבטאת את השכחת ה'. בתקופה זו שתי הממלכות בישראל המושלות בעם אוחזות בדרך עבודת הבעל והתרחקות מדרך ה', והחורבן הרוחני של העם נגרם בעקבות מעשיהם של יהודים שסרחו מדרך ה'.

חנניה מישאל ועזריה

רבנן סוברים כי תקופתם של חנניה מישאל ועזריה היא המבטאת את ניסיון השכחת ה' באופן החמור ביותר.

כבר בהיותם ילדים בתקופת יהויקים, שלושתם הוגלו על ידי מלך בבל, ובשל חכמתם נבחרו להיות בארמון המלך, ואחר נתמנו לסריסיו.¹⁵ בתקופתם משלה מלכות בבל ביד רמה בהנהגתו של נבוכדנצר, שפגע בשתי אבני יסוד של עם ישראל, הרוחנית והלאומית. נבוכדנצר החריב את בית המקדש הראשון, והעמיד פסל זהב כדי לבטא את עוצמת מלכותו. ציוויו להשתחוות לפסלו הכשיל רבים מבני היהודים שקיימו את מצוות המלך. בנוסף, נבוכדנצר הגלה את העם היושב בציון לבבל בשתי פעימות, בגלות יהויכין ובגלות צדקיהו.

פגיעה כה מהותית בקודשי ישראל הייתה קשה מנשוא, ונראה היה כי אובדן העם היהודי נחרץ. העם היה נתון תחת שלטון תקיף בגלות לאחר שגורש מארצו ונחרב מרכזו הרוחני. ההתבוללות הלכה וגברה בסיועם של נביאי השקר אשר המשיכו לזרוע הרס רוחני.¹⁶ חכמים דרשו כי האובדן אכן היה קרוב, ואלמלא מסירות נפשם של חנניה משאל ועזריה בסירובם להשתחוות לצלם, הקב"ה היה מחריב את העולם.¹⁷ דברינו מסבירים מדוע הצביעו חכמים על תקופה זו כמבטאת יותר מכל את השכחת ה'. להבנתם, אין לך שכחת ה' כל כך גדולה מאשר חורבן רוחני ולאומי של עם ישראל שנגרם על ידי מלכות זרה מבחוץ.

¹⁵ דניאל (א).

¹⁶ ירמיהו (כט, כא-כב): "פֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶל אַחָב בֶּן קֹלְיָה וְאֶל צְדָקְיָהוּ בֶן מַעֲשִׂיָה הַנְּבָאִים לְכֶם בְּשָׂמִי שֶׁקֶר הִנְנִי נֹתֵן אִתְּם בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וְהֵקֵם לְעֵינֵיכֶם".

¹⁷ מסכת סנהדרין (צג ע"א): "אמר ר' יוחנן מאי דכתיב [זכריה א']: 'ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום, והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה, מאי ראיתי הלילה, ביקש הקב"ה להפוך את כל העולם כולו ללילה, והנה איש רוכב, אין איש אלא הקב"ה שנאמר [שמות ט"ו]: 'ה' איש מלחמה ה' שמו, על סוס אדום, ביקש הקב"ה להפוך את העולם כולו לדם, כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה נתקררה דעתו שנאמר [זכריה א']: והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה, ואין הדסים אלא צדיקים שנאמר [אסתר ב'] ויהי אמן את הדסה".

מרדכי ואסתר

רבי חנניה בשם רבי יהודה ברבי סימון סובר כי תקופת מרדכי ואסתר מבטאת יותר מכל את השכחת ה'.

במגילת אסתר מתואר כי גזירת המן להשמדת העם היהודי בכל מדינות הממלכה קיבלה תוקף באישורו של המלך אחשוורוש. אלמלא השתדלותם של מרדכי ואסתר, עם ישראל היה עובר חלילה כליה.

רבי חנניה רואה בהכחדת עם ישראל את השכחת ה' הגדולה. לשיטתו, בפסוק בירמיהו צריך לחבר את שתי המילים "עמי שמי" למשמעות אחת האומרת כי שמו של הקב"ה בנוכח בעולם בזכות קיומו של עם ישראל המשמש מהווה עדות חיה למציאות אלוקים.¹⁸ אם חלילה עם ישראל יכחד, אין לך חילול שם שמים גדול מזה שיגרום לשכחת ה' בעולם.

בבסיס גישתו עומדת ההנחה, כי על אף שהיו תקופות בהן עם ישראל סרח מדרך המסורת, עדיין גדול קידוש ה' בעצם קיומו של עם ישראל, מחילול ה' של עזיבת דרך התורה והיראה. בכך מתברר, כי הרצון להשמיד את עם ישראל בתקופת מרדכי ואסתר מהווה את הרצון להכחיד את שם ה' בעולם.

¹⁸ **ישעיהו** (מג, י'): "אתם עדיי נאום ה' ועבדי אשר בחרתי: למען תדעו ותאמינו לי ותבינו, כי-אני הוא לפניי לא נוצר אל, ואחריי לא יהיה... (כ) 'עם-זו יצאתי לי, תהילתי יספרו". הראי"ה, **אורות ישראל** (א טו): "כשמדברים על דבר תעודת ישראל בעולם מיד אנו באים להכחידה של העדות על גאות ד', שבאה ע"י כנסת ישראל, המבררת במציאותה את היסוד האלוהי של הנהגת העמים והממלכות, וממילא של כל המציאות כולה, - ומזה אנו באים לידי תביעת הקדושה והטהרה בחיים המעשיים העיוניים". הראי"ה, **ישראל ותחייתו** (ב, ב): "ישראל מכיר הוא את כח מעשי ד', ישראל מכיר ומעיד עדות א-ל גבור יוצר כל לבדו".

לימוד לדורות

בסיכום הלימוד עד כה מתברר, כי שלושת החכמים במחלוקת אוחזים ביסוד שמבחינתם מבטא את השכחת ה'.

תנא קמא אוחז בדעה כי שכחת ה' תגרם כאשר שתי ממלכות ישראל יסיטו את העם מדרך היראה והאמונה. רבנן סוברים כי חורבן רוחני ולאומי על ידי מלכות חיצונית לעם מהווה נקודת משבר גדולה מאד שכמעט גרמה להשכחת ה' בקרב העם. ורבי חנניה סובר כי אין לך שכחת ה' יותר גדולה מאשר הרצון להכחיד את קיומו הפיזי של עם ישראל.

לאור זאת, חכמים מצביעים כי הנהגת בועז להזכיר שם שמים בשיח החולין מהווה תשובת המשקל כנגד השכחת ה' שהיו בתקופות אחרות. להבנתם, בועז שהבין את שורש בעיית תקופת השופטים, ביקש להעמיד את שם ה' במרכז שיח הבריות בכדי לחזק בישראל את האמונה באלוקים. להבנת חכמים, החלטת בועז יכולה לשמש כפתרון בכל תקופה שמתגלים ניצנים של השכחת ה'.

גם עזרא ובית דינו ראו את הקשר בין תקנת בועז לתקופות מאוחרות, והסיקו כי ניתן לאמץ את התקנה כנגד כל ירידה מוסרית ורוחנית של העם, ובפרט למלחמתם נגד המינים בנושא עולם הבא. המינים רצו לעקור יסוד מרכזי באמונת ישראל על ידי הפצת משנתם כי אין תחיית המתים ועולם הבא. ביסוד השקפתם עומדת ההנחה כי אין מציאות פלאית ועל טבעית,¹⁹ ומותו של האדם הוא מוחלט.

---

¹⁹ רמב"ם, מאמר תחיית המתים: "אמנם אשר נכחיש אותו, ואנחנו מתנקים ממנו אל השם יתעלה, הוא המאמר "בשלא תשוב הנפש אל הגוף לעולם ושלא יתכן היותו", שזאת ההכחשה מביאה להכחשת הנפלאות והכחשת המופת, כפירה בעיקר ויציאה מן הדת".

בראייה אמונית, החידלון הסופי איתו נפגשת האנושות ללא אפשרות לתיקון או להתחמקות - הוא המוות.²⁰ המוות מתלווה אלינו כבר משחר ההיסטוריה כאשר האדם הראשון גורש מגן עדן, ועבר מממד הנצח אל עולם העראיות, בו המוות מחוייב המציאות.²¹ האדם הראשון הפך להיות 'בן אנוש', שהוא בן תמותה מעצם בריאתו.

כנגד זה, תחיית המתים מהווה יסוד מרכזי ביהדות ואחד מעיקרי האמונה.²² התורה האלוקית ירדה לעולם כדי לשכלל את האדם,²³ ולתקן את העולם בו הוא חי.²⁴ היהדות מציבה בחזונה כי אף דבר יישאר ללא תיקון, לרבות המוות.²⁵ על כך ישעיהו התנבא "בְּלֵעַ הַמָּוֶת לְנִצָּחַ וּמָתָה אֶּ-"

²⁰ קהלת (ג, ב) "עַת לְלֶדֶת וְעַת לְמוֹת...".

²¹ מסכת בבא בתרא (זו ע"א): "תנו רבנן ארבעה מתו בעטיו של נחש ואלו הן בנימין בן יעקב ועמרם אבי משה וישי אבי דוד וכלאב בן דוד". רש"י על אתר: "בעצתו של נחש כלומר לא היו ראויין למות אלא שנגזרה גזירת מיתה על כל תולדותיו של אדם הראשון בעצתו של נחש בעטיו תרגום של עצתו..".

²² רמב"ם, הקדמה לפרק חלק: "שתהיה תחיית המתים בעת שיעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח נצחים".

²³ מהר"ל, תפארת ישראל (ז): "...לכך נתן השם יתברך התורה, והיא בלתי טבעית, ועל ידה יצא אדם לפועל השלמות, כמו שיצא האילן לפועל השלמות, והוא אשר רמז הכתוב (דברים כ') כי האדם עץ השדה כמו שנתבאר במקום אחר".

²⁴ תפילת עלינו לשבח: "לתקן עולם במלכות ש-די". הרב יד. סולובייצ'יק, "ובקשתם משם": "...יצירת העולם היא פעולה מוסרית, שמצאה את שלמותה בגילוי סיני. גישום הצו הגילויי-מוסרי מהווה פעולת יצירה. תיקון המציאות מהווה מעשה מוסרי". הראי"ה, ישראל ותחייתו (ז): "כנסת ישראל שואפת לתקן העולם בכל מלואו...".

²⁵ על פי הראי"ה, אורות הקודש (נו): "...יגלה (עם ישראל) את הרצון העזי והקדוש, את רצון אלוהים בחיים, בעולם ובעולמות כולם, יבער את הרשעה, את השקר, את הזוהמא, את הפחדים, את החרפה, את המות עצמו מהעולם...". שם (לה): "...המוות יאבד לגמרי את ערכו, יחד מן המציאות, מתוך הכרה בהירה וידיעה בטוחה, החיים יתפשטו על הכל, הטבע הרוחני והטבע החמרי, הטבע ונשמת הטבע, הטבע ולמעלה מן הטבע, הכל יעשה אגודה אחת...". שם (ו): "...עד שהחיים הולכים באומץ קדושתם לנצח כולו את המות, והטוב ממתיק כולו את כל הרע כליל..".

דְּנִי ה' דְּמָעָה מֵעַל כָּל פָּנִים".²⁶ תיאור הנביא את הפסקת המוות באופן של בליעה בא לבטא כי מצד האמת אין למוות מציאות וחיבות בפני עצמו, אלא נגרם מצד החטא.²⁷

עזרא ובית דינו הסיקו כי לדורם השרשת האמונה בתחיית המתים והעולם הבא עוברת דרך שאילת שלום בשם ה' בין הבריות. כדי להשתייך לחזון הגדול של תיקון המוות, העם צריך להיפגש קודם עם תיקון עכשווי באמצעות נתינת ערך אלוקי לפעולות בסיסיות של האדם. צורך בסיסי של אדם הוא בחיי חברה. כאשר בהתקשרותו עם החברה הוא מציין את שם ה', הדבר מבטא כי בפעולה טבעית יש ערך אלוקי, ערך נצחי הטמון במציאות כולה. כאשר שם שמים יהיה שגור על פיו בשפת החולין, הדבר ישריש בקרבו את ההכרה כי שם שמים עומד ביסוד האנושות אשר המוות מראשיתה.

השתלמות אנושית

בזווית אחרת ניתן לומר, כי עזרא ובית דינו ראו כי בתקופתם חלה היסדקות באמונה התמימה של ישראל. הטענה שהלכה ורווחה הניחה כי ישנם שני מישורים מקבילים, האנושי והרוחני. ההשתלמות האנושית הטבעית של האדם בעולם המידות והמוסר מתבססת על חכמת החיים והשכל האנושי, ואינה קשורה כלל לעולם הקודש והתורה.

²⁶ ישעיהו (כה, ח).

²⁷ על פי מהר"ל, תפארת ישראל (יח): בפרושו על עונש קרח ועדתו, "המתנגד לזה מוכרח שאין לו מציאות כלל, ולכך כתיב - (במדבר ט"ז) ויאבדו מתוך הקהל וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה שהיו מוכרחים להיות בלתי נמצאים כלל וירדו חיים שאולה שהוא האבדון. ואילו ירדו מתים לא נקרא זה שאין ראוי להם המציאות כלל, אחר שהיו מקבלים מיתה טבעית כדרך כל הארץ והיה להם חיים טבעיים"

כנגד זה, עזרא ובית דינו העלו על נס כי ההשקפה הנכונה היא שהשלמות האנושית תוכל להימצא בזכות דבר ה', כפי שהנבואה מעידה "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי פי מלאה הארץ דעה את ה' פמים לים מכסים".²⁸

אמירת שלום בין הבריות, אף שהיא במישור טבעי ואנושי, תוכל להשתכלל בזכות יסוד דבר ה'. השלום האנושי נובע מתוך העולם הרוחני ולא בלעדיו, ומטרת דעת ה' היא להשלים את האנושות.²⁹

מסקנות לימודנו על תקנת בועז מעידות, כי לפנינו אדם בעל שיעור קומה המבין את נבכי דורו, ויודע כיצד ובאיזה אופן ראוי לתת מענה לדעות זרות המחללות את כרם ישראל. העובדה כי משמים הסכימו עם החלטתו, נותנת תוקף לסברתו האנושית המתגלה כנצחית. לא בכדי, תקנתו לקרוא בשם ה' היוותה השראה לתקופות בהם מנהיגי ישראל נדרשו לעמוד על משמר האמונה, כדוגמת עזרא ובית דינו.

יוצא אפוא, כי הכרותנו עם בועז בלימוד מעמיק זה מחזקת את ההבנה, כי גאולת רות על ידיו נבעה מתוך השקפת עולם אמונית.

בין בועז לגדעון

יש מן המשותף בין בועז לגדעון. שניהם חיו בתקופת השופטים, שניהם מתוארים כגיבורי החיל ואצל שניהם מופיעה שאילת שלום בשם ה'. יחד עם זאת, קיים הבדל מהותי ביניהם. בועז חי את האחדות האלוקית, ומבטא זאת מעולמו הפנימי אל החוץ באומרו 'ה' עמכם' לקוצרים. אך, אצל גדעון התנועה האמונית היא מהחוץ אל הפנים. מלאך ה' נפגש עם גדעון בגת

²⁸ ישעיהו (יא, ט).

²⁹ על פי הראי"ה, עין איה, ברכות א' (ט, רעא).

ואומר לו 'ה' עֲמָךְ גְבוּר הִחִיל'.³⁰ בסגנון חופשי אומר לו המלאך "יש בכך כוחות אלוקים, גבורה שתוכל לנתב אותה להצלה לאומית, לכן "לך בְּכַחַךְ זֶה, וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת-יִשְׂרָאֵל מִכַּף מִדְיָן".

גדעון בתחילה מסרב להכיר בכך, באומרו:

"יֵשׁ ה' עִמָּנוּ, וְלָמָּה מְצַאֲתָנוּ כָּל-זֹאת; וְאֵיךְ כָּל-נַפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר סָפְרוּ-לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר, הֲלֹא מִמְצָרִים הֵעֲלָנוּ ה', וְעַתָּה נִטְשָׁנוּ ה', וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף-מִדְיָן".

בעוד שהמלאך פונה באופן אישי אל גדעון כי ה' עמו, גדעון לוקח את הנושא למרחב הציבורי "ויש ה' עימנו".

בבסיס דבריו של גדעון עומדת הנחתו כי קיים קשר אימננטי בין הופעת האלוקות בחיי היחיד ובמרחב הציבורי. לדבריו, אם אכן ה' איתו ויש בקרבו כוחות אלוקיים המיועדים להצלה כללית כפי שהמלאך אומר לו, אז סביר להניח כי אחדות ה' היתה גלויה לעיני הכל, וחסות האל על עמו הייתה ניכרת. אולם, המציאות מראה ההיפך, והסתרת הפנים היא כה גדולה כל זמן שהאומה הישראלית נלחצת ע"י המדיינים. לכן, עמדתו הנפשית ממאנת לקבל את דברי מלאך ה'.

בכדי שגדעון יוכל להיפגש בעצמו עם ההכרה אמונית של "ה' עמך", הוא יצטרך לעבור תהליך שבסופו הוא יכריז על כך!
נעייין בפסוקי המקרא:

³⁰ שופטים (ו, יב).

”וַיִּרְא גִדְעוֹן, כִּי-מִלְאָף ה' הוּא; וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן, אֲהֶה אֶ-דְּנִי ה' כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי מִלְאָף ה' פָּנִים אֶל-פָּנִים. כִּג וַיֹּאמֶר לוֹ ה' שְׁלוֹם לָךְ, אֶל-תִּירָא: לֹא, תָמוּת. כִּד וַיִּבֶן שָׁם גִּדְעוֹן מִזְבֵּחַ ל' ה', וַיִּקְרָא-לוֹ ה' שְׁלוֹם”

העובדה שהתגלתה לגדעון כי לפניו עמד מלאך ה', יצרה אצלו מהפך תודעתי המתבטא במשפט ”על-כן ראיתי מלאך ה', פנים אל-פנים”. מלבד החשש שמא מותו מתבקש מגודל המעמד, ניתן לומר כי גדעון נפגש עם מציאות המאששת לו כי 'ה' עמו'.

הפגישה עם מלאך ה' חשפה בפניו כי שאלתו הרטורית ”ויש ה' עמנו... ואיה כל נפלאותיו...” - מתבררת כי לא נכונה, ואכן ה' עמנו.

גדעון מתחיל להבין כי ה' איתו, שהרי כעת הוא נפגש איתו פנים מול פנים! הוא רואה כי קיימת אפשרות לגילוי מציאות האלוקים בעולם ההסתר, ומתוך כך הוא מפנים את דברי המלאך הקודמים שהדריכו אותו כי את נוכחות ה' שבקרב הוא יוכל לנתב לגבורה לאומית שתחשוף את קרבת ה' אל עמו.

עם זאת, הדבר גורם חשש אמיתי לגדעון. נקודת ההנחה שלו הייתה כי הופעת האלוקות צריכה להתגלות במרחב הציבורי כמו במרחב האישי באחידות, אולם התברר לו כי קיים פירוד. 'ה' עמך' מופנה אליו באופן אישי, ואילו 'ויש ה' עמנו' לא קיים במרחב הציבורי. ובנוסף עולה השאלה, כיצד ניתן להתחיל לחשוף את נוכחות ה' בעולם כאשר המציאות מראה אחרת.

כתשובה לכך אומר לו הקב"ה 'שלום לך'. בסגנון חופשי ניתן לתאר זאת כך, "נקודת ההנחה שלך נכונה, ואין פירוד בשם ה' בעולם. ההופעה האלוקית השלמה צריכה להתגלות בכל רבדי המציאות. אולם, חשיפת

שלמות שם ה' בעולם תלויה בכך! על ידי הגבורה הלאומית הטמונה בכך - ה' עמך גבור החיל' - תוכל להרים את קרן ישראל ולקדש שם שמים. לכן, "לך בְּכַחַדְךָ זֶה, וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת-יִשְׂרָאֵל מִפֶּחַךְ מַדְיָן".

המסר עובר ומתקבל אצל גדעון, וכאשר הוא בונה מזבח הוא קורא לו 'ה' שלום'. ניתן להסביר את דבריו, "במקום הזה נפגשתי עם האלוקים ועם שמו, והבנתי כי הופעת שמו של ה' בעולם צריכה להתבטא באופן השלם בכל רבדי המציאות".

בסוגיה זו מתברר, כי הצלת ישראל מיד צר מגלה את שם ה' בעולם, ושלמות העולם תתבצע על ידי הנכחת האלוקים בעולם בצורה גלויה יותר דרך עם ישראל. מכאן למדו חכמים כי שמו של הקב"ה 'שלום', וצריך להיזהר מלציין את שמו במקומות שאינם ראויים לכך.³¹

---

³¹ מסכת שבת (י, ע"ב). שו"ע או"ח (פד). פניני הלכה, ליקוטים א' (ה, יב): "לפיכך מעמדו של השם 'שלום' הוא מעמד ביניים, מצד אחד מותר למחוק את המילה 'שלום' ואין צריך לגנוז מכתב שכתוב בו 'שלום'. ומאידך אסור לבזותו, ולכן אין להשתמש במכתב זה תשמיש גנאי ואין לומר 'שלום' במקומות מטונפים...".